

Atatürk Döneminde Parasal Politikalar: Çağdaş Türkiye Ekonomisine Etkileri*

İrfan Kalaycı**

ÖZET

Bu çalışmada, Atatürk'ün ve dönemin hükümetinin paraya bakışı ve ekonomi yönetimine damgasını vuran para politikaları ele alınmıştır. Para, Atatürk'ün düşüncesine göre, "...her türlü aracın üstünde bir varlık silahıdır." Cumhuriyet Hükümeti, Osmanlı'dan farklı olarak, "sağlam para"yı iktisadi bağımsızlığın ve egemenliğin sembolü olarak görmüştür. Atatürk'ün izlediği para politikasının temel amacı, devlet harcamaları ile kaynaklar arasında sürekli bir dengenin korunması yoluyla enflasyonun önlenmesidir. Atatürk'ün paranın değerine verdiği önem, bütçe denkliliğine verdiği önemle özdeşdir. Parasal disiplinin ikinci ayağı, dış dengedir. Uygulanan parasal ve mali politikalar sayesinde "Denk bütçe + Sağlam para" formülü elde edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı yönetimine ve onun neredeyse tüm kurumsal yapısına son verilmiştir. Bunun doğal bir uzantısı olarak, 1930'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) yaşama geçirilmiştir. Ancak Osmanlı devletinin bir tür merkez bankacılığını yapan Osmanlı Bankası'nın banknotları daha uzun bir süre -1948'e kadar- dolaşımda kalmıştır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrası "tam bağımsızlık" formülü şudur: "Tam bağımsızlık = milli egemenlik + mali egemenlik." Eğer Atatürk döneminde de IMF olsaydı, bu formülle, Türkiye'nin bu küresel finans örgütünün en borçlu ülkesi olması önlenebilirdi.

Anahtar Sözcükler: Atatürk, sağlam para, mali egemenlik, parasal reform, Türkiye ekonomisi.

ABSTRACT

MONETARY POLICIES IN PERIOD OF ATATÜRK: THE EFFECTS ON THE ECONOMY OF CONTEMPORARY TURKEY

In this study, monetary policies affecting economic administration and Atatürk's point of view and the aspects of the government of that time about money are handled. In Atatürk's opinion, "... money is a wealth weapon above every kind of tools". The republic government, apart from Ottoman Empire saw "safe money" as symbol of economic independence and sovereignty. The basic aim of the monetary policy Atatürk followed is to provide the permanent equilibrium between public (state) expenses and resources and, by this, to prevent inflation. The importance Atatürk give to the value of money and to the budget balancing is identical. The second foot of monetary discipline is the foreign equilibrium. By the means of applied monetary and fiscal policies "the balance budget+ safe money" Formula has obtained. By declaration of republic, the administration of Ottoman mpire and its almost all institutional structures were annulled. As a natural results of this situation, Turkish Republic Central Bank

* VI. Uluslararası Atatürk Kongresi'nde (12-16 Kasım 2007, Ankara) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Dr., İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

(TRCB) was founded in 1930. however, the banknote of Ottoman Bank which functioned as a central bank of Ottoman empire was in circulation for a long term until 1948. Atatürk's "the absolute independence" formula after the independence war is "the absolute independence= national independence+fiscal independence." If IMF had been existed during Atatürk's period, by this formula, Turkey could have been prevented to be the most debtor in this global financial organization (IMF).

Key words: Atatürk, safe money, fiscal independence, monetary reform, Turkey economy.

I.Giriş

Her konjonktürde uygulanan iktisat politikaları içinde parasal olanların özel bir anlamı ve ağırlığı vardır. Çünkü para politikaları, paranın merkez bankasında basılmasından, karar birimleri tarafından kullanılmasına ve ekonominin her hücrelerini etkilemesine kadar çok uzun bir süreci ve geniş bir alanı kapsar. Buna göre, bu tür politikaların, bir ülkenin iktisadi kalkınmasında ne derece katkı sağladığı da ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmaya konu olan Atatürk dönemindeki para politikalarının incelenmesini gerektiren iki özel gerekçeden sözedilebilir: İlki, Atatürk döneminde iktisadi kalkınma ile cumhuriyetin varlığı arasında nasıl paralel bir ilişki kurulabiliyorsa, aynı şekilde, iktisadi kalkınma ile 'sağlam ulusal para' arasında da öyle bir ilişkinin kurulması zorunluluğu. İkinci gerekçe ise, para politikalarının, ekonominin mali lokomotifini sayılan merkez bankası ve bankacılık sektörü ile –etle tırnak gibi- organik yapı sergilemesidir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarının karakteristik özelliği; Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün ve ekonomi kurmaylarının, parasal politikalarda seçici ve ısrarcı davranmış olmalarıdır. Bu durum, bir yandan devlet bütçesini disiplin altına almayı, öte yandan da ulusal paranın dış değerini korumayı sağlamak için gerekli ve yeterli koşula işaret etmektedir. Atatürk'ten bu yana Türkiye ekonomisinde büyük değişiklikler olmaktadır ve bu değişiklikler ya para politikacılığı alanındaki değişiklikleri hazırlamakta ya da onlardan dolayı meydana gelmektedir.

II. Atatürk Döneminde Para-Bankacılık Alanındaki Gelişmeler

Atatürk'ün ve Atatürk dönemindeki hükümetlerin (para ve maliye otoritelerinin) para ve bankacılıkla ilgili olarak, uyguladıkları para politikaları ve ortaya koydukları reformlar, o dönemin özgül koşulları içinde değerlendirilmelidir. Çünkü o dönemde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de para-bankacılık sektörü bugünkü çağdaş düzeyinin çok gerisindeydi.

Atatürk'ün ve birlikte çalıştıkları hükümetlerin, o dönemin ekonomi yönetimine damgasını vuran ve günümüzde de etkileri süren bir dizi para politikası vardır. Atatürk dönemi para politikacılığının dört ayağından sözedilebilir: Paranın türü ve basımı, merkez bankacılığı, bütçe disiplini, döviz kuru ve dış ticaret. Bunları bir zincirin halkalarına da benzetebiliriz; herhangi bir halkanın eksikliği ya da zayıflığı, para politikaları zincirini ve dolayısıyla o zincire sıkı sıkıya bağlı ulusal ekonomiyi zayıflatır.

II.1.Ulusal Para ve Basımı

Atatürk, verdiği bir röportajda, ulusal mücadele için gerekli olan şey konusunda aydınların karamsar tavrına karşı, “herkes savaşta paraya ihtiyaç duyar” derken şunları ekler: “... biz bu işe başladığımızda, bir grup aydın bana ‘paramız var mı, ordumuz var mı?’ diye sordular. Ben dedim ki, ‘hayır.’ Bunun üzerine, ‘peki bundan sonra ne yapacaksınız?’ diye sorduklarında, ben de ‘paramız olacak, bir ordumuz olacak ve böylece bu ulus bağımsızlığını kazanacak’ dedim.” (Turkish National Commission for UNESCO, 1981:186.) Çünkü para, Atatürk'ün düşüncesine göre, “...her türlü aracın üstünde bir varlık silahı”¹ idi.

Cumhuriyet döneminin ilk kağıt paraları 5 Aralık 1927’de 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1000 liralıklar olmak üzere yedi ayrı değerde dolaşıma sokulmuş ve henüz harf devrimi yapılmadığından bu paralar Arap harfleriyle ve Fransızca basılmıştı. TL o kadar değerliydi ki, o dönemde 1000 liraya 1250 ABD doları alınabiliyordu. İlk Latin harfli yazılı banknot, 5 lira değerinde olup İngiltere’de Thomas da la Rue matbaasında basılarak 15 ekim 1937’de dolaşıma sokuldu. Latin harfli ilk madeni para ise 830 ayar gümüşten ve 100 kuruşa eşit olup 1934’te piyasaya çıkarıldı. Türk parasının birimi lira ve en aşağı değerinde, paradan adını alan “para” idi: 1 lira 100 kuruş, 1 kuruş ise 40 paraya eşitti (Özbek, 1998:3, 6).

Türk Lirası’nın Atatürk döneminde (1923-38 arasında) –tür ve satın alma gücü bağlamında- kaydettiği gelişmeler –kronolojik olarak- şöyledir (Başarır, 2005:14-73):

---

1 Atatürk’ün bu sözü söylemesini gerektiren, gittikçe yayılan kapitalist düzene yönelttiği eleştirileridir. Şu soruyu sorar: “Devlet, hiçbir iktisadi etkinlikte bulunmadığı takdirde, devlet kurmaktan asıl amaç olan... temel görevleri, yani güvenliği, adaleti ve dışa karşı savunmayı yerine getirmekte güçlüklerle karşılaşmayacak mıdır?” Atatürk, devlete büyük rol verir ve der ki: “Devlet, ülkenin güvenlik ve savunması için yollarla, demiryollarıyla, limanlarla, deniz araçlarıyla, ulusun genel servetiyle yakından ilgilidir. Ülke yönetimi ve savunmasında bu sayılanlar, toptan, tüfekten, her türlü silahtan daha önemlidir.” (İtalik göndermeler için bkz. Ozankaya, 1996: 516). Özellikle paranın, tüm silahlardan en etkili olduğunu belirtir; zira parasal servet sayesinde yönetim ve savunma masraflarının karşılanabileceğine işaret eder.

“i-1924’te 1, 5 (çeyrek) ve 10 kuruş değerliydi. (Gümüş para mecediyenin değeri 20 kuruştı.) Madeni paralarda ay-yıldızın altında eski harflerle kuruş yazardı. 10 kuruşla 1 kg un ya da 5 adet yumurta satın alınabilirdi. 1 kuruş “40 para”ya denk gelirdi. 1924’te en küçük para birimi “100 para” ve değeri 2.5 kuruş; 1 simitin fiyatı ise “60 para” idi.

“ ii-1925’te ilk 25 kuruşu, beyaz renkli nikelden.. 2.5 tane ekmek ya da 1 kg civarında helva satın alırdı.

“ iii-1927’de İngiltere’den bir gemi, “Türkiye Cumhuriyeti” yazılı ve 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000 liralık banknotları ülkemize getirmiştir. 88 bin İngiliz pounduna mal olan bu banknotlar (banka notu, ödeme emri) hem Osmanlıca ve hem de Fransızca ibarelerle yazılmıştır. 1927’ye dek beklenmesinin nedeni, genç Cumhuriyet’in bütçe kaynaklarının yeterli olmayışı idi.

“ iv-25 Aralık 1929’da İş Bankası’nın öncülüğünde, Dünya iktisadi krizi nedeniyle, “Tasarruf Günü” ilan edilir.

“v-Harf Devrimi’nden (1 Kasım 1928) tam 6 yıl sonra Türkiye Latin harfleriyle yazılı ilk parayla 1934’te tanışır.² Bu, bozuklukların en büyüğü 100 kuruştur, 1 liraya eşdeğerde olmasına karşın “kuruş” yazılması tercihinde resmîyetin değil sokak dili rol oynamıştır. 830 ayar gümüşten yapılı., üzerinde Atatürk portresi, -o zamanki yazılış biçimiyle- “cümhuriyet” imlası.. 100 kuruşla bir sinema bileti ya da 1 kg civarında kahve satın alınabilirdi.

“vi-1935’ten itibaren yeni ve yerli tasarımlarla 1, 5, 10, 25, 50 kuruşlar dolaşıma sokulur. Bu tarihte 5 kuruşa bir gazete, 7.5 kuruşa palamut balığı, 10 kuruşa bir ekmek satın almak mümkündür.

“vii-1937’de, sahtesi çıkarılan ve kalpazanları zengin eden madeni 100 kuruşu hükümet dolaşımdan kaldırır, onun yerine, 1947’ye kadar dolaşımda kalacak olan kağıt 1 lira’yı basar. Onunla, bir hafta sonu Galata Köprüsü’nden kalkıp Karadeniz’e gidiş-dönüşlü bir seyahat yapılabilirdi.

2 Harf devriminin hemen ardından Latin harfleriyle banknotların basılma ihtiyacının duyulmamasının temel nedeni, banknotların, özellikle de meşhur mor binliklerin, madeni paraların egemen olduğu piyasada / dolaşımda pek az bulunmasıydı, çok değerli olmasına karşın sembolik bir önemi vardı. E.Özbek’in (1998:3) belirttiği gibi, Latin harf ve rakamları ile yazılı ve Atatürk resimli ikinci (tertip) binlikler 1939 ortalarında İngiltere’de basılır ve Türkiye’ye gönderilir. Cumhuriyet’in ilanından sonra, 5 Aralık 1927’de çıkarılan ilk banknotlar Arap harfleriyle ve Fransızca bastırılıyordu. 1940’ta ise bu kez İnönü resimli üçüncü binlikler dolaşıma sokulur. Ayrıca, T.Demir’in (1998: 23) belirttiğine göre, Cumhuriyet Merkez Bankası kurulduktan sonra, basılacak yeni banknotlarda bir takım değişikliklere gidilmeliydi. Atatürk’e “Cumhuriyet’in simgesi ne olmalıdır?” diye sorulduğunda onun verdiği yanıt “İnsan başı” şeklindedir.

“viii-1938’de, nikel 1 kuruşla gümüş 25 kuruşlar arasındaki benzerlik nedeniyle ilk ve son kez kenarları tırtıklı 1 kuruşlar dolaşımında görülür. 1 kuruşla ancak küçük bir kutu kibrit satın alınabilirdi.

“ ix-Atatürk’ün ölümünden sonra “milli şef” dönemi başlar. 1940’ta basılan 1 liralardan üzerinde bir İnönü profili yer alır. II. Dünya Savaşı sonrasında delikli paralar ve 1948’de yarım kuruşlar çıkar.

Enflasyon, yurttaşların ceplerinde ve devlet bütçesinde büyük delikler açarken, bu delikli paraların tarihe karışması çok uzun sürmeyecekti. Bir hususu daha vurgulamak gerekir ki; Cumhuriyet’in ilk banknotlarında, Kurtuluş Savaşı’nı verdiğimiz devletlerin sembolleri ve her türlü katkısı vardır. Örneğin banknotlar İngiltere’de basılmış ve oradan Türkiye’ye gemilerle gönderilmişti, maliyetler pound cinsinden ve üzeri Osmanlıca / Fransızca yazılı idi. Demek oluyor ki, teknoloji kimdeyse güç onda olacaktı; yani, para basma teknolojisi Avrupalıların elindeydi ve onların bastığı parayı kullanmak zorundaydık.

Atatürk döneminin ekonomi yöneticileri, hiçbir şekilde paranın değerini düşürmeyi, enflasyon ve devalüasyon yoluna başvurmayı düşünmemişlerdir. Paranın değerinin korunması politikasının arkasında Cumhurbaşkanı Atatürk’ün güçlü bir iradesi yatmaktadır. Ayrıca, İstiklal Savaşı sürecinde bile enflasyona gidilmemiş olması dikkate değer bir gelişmedir (KKK, 1982: 94). Zira Cumhuriyet Hükümeti “sağlam para”yı iktisadi bağımsızlığın ve egemenliğin³ gereği saymıştır. İş Bankası Grubu ve Kadrocular, artan kamu harcamalarının finansmanı için emisyonlardan yana bir iktisat politikasını önermişler, fakat Başbakan İnönü bu öneriyi reddetmiştir. D.Avcıoğlu (1984: 369), İnönü’nün bu tavrını, ‘...ayağını yorganına göre uzatmak’ ve ‘...Lord Curzonlar’a yeniden avuç açma durumuna düşmekten kaçınma’ şeklinde yorumlar.

II.2.Paranın Değeri ve Enflasyon

Atatürk zamanında, paranın değeriyle doğrudan ilişkisi bulunan fiyat hareketlerini iki döneme ayırmak mümkündür (Ergin, 1983: 279):

“ i)1929 Dünya İktisadi Krizi Öncesi: Bu dönem bir yüksek konjonktür dönemidir. Avrupa’da ortalama fiyatlar genellikle yüksekti ve Türkiye ekonomisini etkilemekteydi. Dış ticaret fiyatları iç fiyatlara yansımaktaydı. 1922=100 iken,

3 Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı’nın bıraktığı acıların giderilebilmesi ve yeni iktisadi yapının yerleştirilebilmesi için Osmanlı paralarının dolaşımına bir süre için izin vermişti. Ancak, para ulusal egemenliğin en önemli simgelerinden biriydi ve bir an önce Osmanlı’nın değil, Cumhuriyet’in parası bastırılmıyordu, böylece artık ‘Konstantiniyye El Mahrusa’ sözcükleri hafızalardan silinebilirdi (Demir, 1998:12).

İstatistik Yıllığı'nda belirtilen geçinme endeksleri 1929'da 122'ye çıkmış, enflasyon hızı %3'ün altında hesaplanmaktaydı.

“ii)1929 Dünya İktisadi Krizi Sonrası: Deflasyon ortamına girilmiştir. Fiyatlarda aşırı düşme 1933 yılına kadar sürdü. “1929=100” esasına göre, geçinme endeksleri 1933'te 50'ye düşmüş, 1938'de ise 69'a çıkmıştır.

Atatürk, enflasyonun en önemli nedeni olarak, -aşağıda ayrıntısına girilen-Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) emisyonu arttırmasını görmüştür. 1919'da Osmanlı devletinden alınan 158 milyon TL banknot hacmi 1938'e kadar (yani 20 yılda) sadece %20 artışla 194 milyon liraya yükselebilmştir. Emisyonda yıllık %1 artış anlamına gelen bu değişme, ekonominin %4-6 oranında ortalama reel büyüme kaydettiği bir konjonktürde, gerçekte “deflasyonist bir para politikası” olarak adlandırılabilir (Aysan, 1983: 288).

II.3.Ulusal Merkez Bankacılığı

Yeni rejimin, Cumhuriyet'in ulusal bir parası gibi ulusal bir merkez bankası da olmalıydı. Bağımsız bir merkez bankasına sahip olunması gerektiği konusunda şu gelişmeler rol oynamıştır (Tekeli ve İlkin, 2004: 185-7):

“i)Cumhuriyet'in ilk yıllarında, süresi 1925'te dolacak olan Osmanlı Bankası'nın imtiyazının uzatılması. (Eğer bağımsız bir merkez bankası olsaydı, İngiliz ve Fransız sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası'nın Cumhuriyet adına para basmasına gerek kalmayacaktı.) Süresi 1935'e kadar uzatmaya olanak veren anlaşmaya göre, hükümet her an banknot ihracı yapabilecek bir devlet bankasını kurması halinde Osmanlı Bankası yönetiminin herhangi bir itirazı olmayacaktı.

“ii)1922'de Cenova'da toplanan bir konferansta, “altın standardı”na dönüş için her ülkenin merkez bankasının hükümet etkilerinden arındırılması ve (Türkiye gibi henüz) merkez bankası olmayan ülkelerin böyle bankaları kurması, oluşacak merkez bankaları ağı yardımıyla altın standardı esasının yerleştirilmesinin önerilmesi.

“iii)Türk parasının değerindeki düşüşler ve Cumhuriyet'in mali otoritelerinin bu konuda duyarlılığının artması ve bu duyarlılığı bir merkez bankasını kurma hazırlığına girişme şeklinde göstermeleri.

Yukarıda sıralanan ilk gelişmede doğrudan ya da dolaylı rolü bulunan Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-i Şahane) için ek bilgi vermek gerekir. G. Kazgan'ın (2002: 25) deyiimiyle, bu banka Avrupalı finans kapitalin stratejik bir kurumudur.

Zira Osmanlı Bankası, İngiliz ve Fransız kapitalistlerine ait iki bankanın birleşmesiyle 1863'te kurulmuş olup, Osmanlı devletinin mali dengesizliklerin ve kağıt para basımının yarattığı para değeri değişkenliği finans kapitali zarara soktuğu için emisyon yapma yetkisini devralmış bankadır. Osmanlı devleti, Avrupa'dan kolayca dış borç bulabilmek için emisyon yetkisini bu bankaya devretmiştir.

Osmanlı Bankası'nın Paris Komitesi'ne 20 yıl (1954-1975) başkanlık yapmış E. Monik'in deyiimiyle, Fransız-İngiliz ortak yapımı olmak Osmanlı Bankası'nı özgün bir kurum yapmıştır. İki rakip gücün sermayesiyle kurulduğu için, Osmanlı Bankası'na çok kısa bir ömür biçilmiş, fakat beklenen olmamış ve çıkar birlikteliği en çalkantılı dönemlerde bile güçlenerek sürmüştür. Banka'nın özgünlüğünün bir boyutu da; emisyon bankası, yatırım bankası ve ticari banka şeklindeki üç farklı işlevini sürdürmeye çalışmasıydı. Bu bakımdan Osmanlı Bankası tarihi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun mali tarihinin bir özeti niteliğindedir (Autheman, 2002: 13). Osmanlı Bankası'nın Otoman Bank (1856) ve Bank-ı Osmani-i Şahane (1862) isimleri altındaki tarihçesi için bkz. a.k., 19 ve 33.

Osmanlı Bankası'nın yönetimi 1927'de yazdıkları raporlar ve dönemin Maliye Bakanı Ş. Saraçoğlu'na yazdıkları mektuplarla, kendi bankalarının yerine geçecek bir merkez bankasının kurulmasının Türkiye'nin koşullarına uymadığını, dış dünya tarafından itibar görmeyecek yeni banka kurmanın bir hata olacağını, eğer mutlaka bir emisyon bankası kurulacaksa da "Banque de France"ın fahri guvernör yardımcısı Prof. Rist ile danışılması gerektiğini belirtmişlerdir. (Belgeler için bkz. Tekeli ve İlkin, 2004: 194-197.)

Gelinen son aşmada Atatürk, yerli para piyasasının Türklerin yönetiminde olmasını istemiş ve bu amaçla TCMB'yi kurarken danıştığı dünyanın iki ünlü merkez bankacısı Dr.H. Schacht ve K. Müller'in⁴ olumsuz görüşlerine rağmen Türk emisyon bankasını kurdurmuştur. Bu iki uzman merkez bankacı, ülkemizde belirli bazı iktisadi ve mali önlemlerle para istikrarının sağlanmadan bir emisyon bankasının kurulmasını mevsimsiz bulmuşlardır (Aysan, 1983: 289).

Tüm bu muhalefete karşın, sonuçta, Haziran 1930'da 1715 sayılı yasayla TCMB kuruldu⁵, Ekim 1931'de banka faaliyetlerine başladı ve piyasadaki

4 H.Schacht, Alman Merkez Bankası Başkanı olarak, tarihe, Almanya'yı korkunç 'Weimar Enflasyonu'ndan kurtaran ve bu hizmeti nedeniyle kendisine verilen 'Mali Sihirbaz' unvanıyla geçen kişidir. K. Müller ise onun yardımcısı olarak çalışmıştır.

5 Bu yasayla TCMB 15 milyon TL sermayeli bir A.Ş. olarak kuruldu. Bankanın hisse senetleri dört gruba ayrıldı: A Grubu: Hazine'ye tahsis edilerek toplam sermayenin %51'den az olamayacağı kabul edildi. B Grubu, ulusal bankalara, C grubu ulusal bankalar dışındaki diğer bankalara ve imtiyazlı şirketlere, D grubu ise Türk ticaret kurumlarına ve Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişilere ayrıldı.

yaklaşık 159 milyon liralık “evrak-nakdiye” yeni bankanın sorumluluğuna geçti.⁶

1933’te “Mevduatı Koruma Kanunu” ve kredi ile ilgili “Ödünç Para Verme Kanunu” çıkarıldı. İlki aslında Cumhuriyet yönetiminin ilk bankalar yasası sayılır; çünkü 1920’lerde sayısı sadece 10 olan bankalara 34 adet daha eklendi. Dünya krizinin etkileri yaygınlaştıkça, küçük tasarruflar erimeye başladı, küçük bankalar rekabete direnmek için yüksek faiz uygulamasına giriştiler. Sonuçta mevduat kıtlığı, tefecilik ve yüksek faizler krediyi pahalılaştırdı.

II.4.Bütçe Disiplini

B.Kuruç (2006: 298), Atatürkçü özgün ekonomi modelinin benimsediği evrensel esasların başında “mali disiplin”in geldiğini ve bu disiplinle ulus-devletleşmenin hedeflendiğini vurgular. Onun da belirttiği gibi mali disiplinin dayanakları şunlardır:

“i-19. ve 20.yy ulus devletlerin iktisat politikası uluslararası alanda titiz ayarlara işaret eden altın standardını önkabul eder.

“ii-Ülkenin bütçesi denk olacak, hatta mümkünse fazla verecek; dış açıklar geçici olacak ve tercihen dış fazlalarla rezerv birikimi sağlanacak.

“iii-Böylece ülkenin belirli bir altın miktarına göre ayarda tutulan parası sağlam ve döviz kuru sabit olacak.

“iv-Paranın sağlamlığı için parasal yönetim de hükümetlerin (siyasal müdahalelerin) etkisinden korunacak (depolitizasyon).

“v-Bu ana kabullere bağlı mali disiplin ekonomiyi, gerekirse zaman zaman deflasyon (negatif enflasyon, durgunluk) ile yönetme pahasına enflasyondan uzak tutacaktır.

II.4.1.Bütçe Dengesi

Cumhuriyet rejiminin ilk bütçesi, yaklaşık 120 liraya bağlanıp 1 Mart 1924’te yürürlüğe girmiştir. Kamu harcama kalemleri; savunma 33 milyon, işçileri

---

Çeşitli grupların toplam sermayeye etkin katılımıyla bankanın kısmen özerk bir statü elde etmesi sağlanmış oldu.

6 1930’ların merkez bankasının görev ve yetkileri, banka yasasındaki değişiklikler, Osmanlı banknotlarının TCMB’ninkiyle değiştirilmesi, merkez bankasının parasal taban ihraç koşulları, emisyon politikası, kredi politikası, parasal istikrarı sağlama çabaları, vb.. ayrıntılar için bkz. Parasız, 1999: 32-vd.

15 milyon, eğitim 6.1, adalet 4.5 milyon, sağlık hizmetleri 2.2 milyon liradan oluşuyordu. 1928’de vergi gelirleri dört grupta toplanmıştır: Mali tekeller, tüketim ve gümrük vergileri, kazanç vergisi ve dolaylı vergiler, belediye ve özel idare vergileri. Kişi başına vergi yükü, vergi yükünün en büyük payını taşıyan İstanbul’da 32 lira idi. (k.b. milli gelir ulusal bazda 50 lira bile değildi.) İlk yıllarda ihtiyatlı bir maliye politikasında ısrar edildi. “Denk bütçe, düzgün ödeme” ilkesine bağlı kalındı (Ergin, 1984: 192-3).

1930 yılı ile birlikte Cumhuriyet Türkiye’sinde vergi anlayışı önem kazanmaya başladı. Vergi politikasında çeşitli gelişmeler görüldü. 1931’de “İktisadi Buhran Vergisi” maaş ve ücretlere uygulandı, sanayi ve ticaret kesimleri kapsam dışında tutuldu. 1927’de uygulanmaya başlanan “Muamele Vergisi” 1930’larda kapsamı genişletilerek sürdürüldü. 1934’teki kazanç vergisi, daha sonraki gelir ve kurumlar vergisinin öncüsü olmuştur.

Cumhuriyet’in bütçe ve maliye politikasının esasları şöyle oluşturulmuştur (Parasız, 1998:10-15): i-Türkiye’nin gerçek anlamda bir bütçeye kavuşturulması. ii-Bütçe denkleğinin ve ödemelerde düzgünlüğün sağlanması. iii-Dış borçların bir an önce tasfiyesi. iv-Gümrük bağımsızlığının sağlanmasıyla koruyucu gümrük vergilerinin konulması. (1929’da gümrükte bağımsızlığın ardından gümrük tarifesi yasası çıkarıldı.) v-Aşarın kaldırılması. (Vergi gelirlerinin %50’sini sağlıyordu, 1925’te kaldırıldı.) vi- Onu telafi edecek şeklide mali tekellerin (KDV gibi muamele vergisi konuldu, bu şelale tipi bir genel tüketim vergisiydi ve türlü iktisadi faaliyetin her aşamasında geçerliydi) düzenlenmesi ve dolaysız yeni vergilerin konulması.

Atatürk döneminde 15 mali yıl bütçesi yapılmış ve uygulanmıştır. Bu bütçelerden 11’i denklikle sonuçlanırken, 3’ü fazla, sadece 1924 bütçesi açık vermiştir. 1924 yılı bütçesine göre, 129 milyon gelire karşılık 140 milyon gider kaydedilmiştir. 1925 bütçesinde 191’e 184, 11927’de 195’e 194 ve 1929’da 221’e 220 milyon lira gelir-gider gerçekleşmiştir (KKK, 1982: 92).

II.4.2.Borç yönetimi

Osmanlı devleti ilk dış borçlanmasını Kırım Savaşı (1854) ile birlikte yaptı. Buna iç borç tahvillerinin dış pazarlarda satışı eklendi.⁷ O ana kadar, Osmanlı, borç gereksinimini kendi içindeki Galata Bankerleri üzerinden karşılamaktaydı.

7 G. Kazgan (2002: 22-25), ‘Osmanlı’nın, bu süreçle finans-kapitalin (mali sermayenin) ağına düştüğünü’ belirtir. Zira, 1840’ta çıkardığı %8 faizli kaimelerin tadını alan Avrupalı yatırımcı, yüksek rizikosuna rağmen Osmanlı’ya borç para vermek istiyordu, çünkü kendi piyasasında %3’ten daha fazla faiz geliri sağlayamıyordu.

Bu yetmediği zaman, Fransız bankerleri devreye girmektedir, onlar, Osmanlı'nın ithalatını finanse edebilmek için faizli kağıt para (kaime) çıkarmalarını önermekteydiler. Osmanlı, Kırım Savaşı'ndan sonra 20 yıl içinde onlarca (16) kez ve ağır koşullar altında dış borç elde etti. En sonunda borçlarını yönetemedi ve 1881'de moratoryum ilan etti. Osmanlı'yı yarı sömürge ülke haline getirecek Düyun-ı Umumiye İdaresi kuruldu. Berlin Antlaşması'na dayanan ve Osmanlı'nın borçlarını düzenleyip denetleyecek olan bu idarenin meclisini, alacaklı Avrupa devletleri, Osmanlı Bankası ve Osmanlı devletinin yetkilileri oluşturacaktı. Türkiye, Lozan'da da müzakere edilen dış borçlarının son taksitini 1954'te (yani Kırım Savaşı'ndan 100 yıl sonra) ödeyecektir.

Cumhuriyet yönetimi borç politikasının esaslarını ulusal kalkınma (imar, inşa, sosyal hizmetler, vb) ile savunma ekonomisine bağlamıştır. 1927'de çıkarılan Genel Muhasebe Yasası ile bütçe dengeli kurulmaya çalışılmıştır. Ancak kuruluş süreci devam eden bir ulus-devletin tüm giderlerini sağlam gelirlerle finanse etmek her zaman kolay olamayacaktı. Bu nedenle sık sık iç borçlanmaya gidilmiştir. B.Kuruç'un (2003:41) belirttiği gibi; 1933'te başlayan bu tür borçlanmaların tümünde itfa süreleri 20 yıl, nominal faiz oranları ise %5-7 arasında tutulmuştur. Uzun vadeye karşılık, tahviller, faiz ve ikramiye ödemeleri ile her an paraya çevrilebilirliği yönüyle çekici kılınmaya çalışılmıştır. Devlet, tahvil ihracında, kendi itibarı dışında hiçbir gelir kaynağını güvence ya da karşılık olarak göstermemiştir. O dönemin borçlanma stratejisinin ikinci özelliği ise, olası bütçe açıklarının emisyonla kapatılması değil, piyasadaki likiditenin (parasal akıcılığının) ayarlanması ve parasal disiplinin sürdürülmesine yarayacak kısa vadeli bonolarla ve bir tür konsolidasyon (borcu öteleme) tekniğiyle yönetilmesi şeklindedir. Yeni Cumhuriyet devleti bütçe finansmanı için, Lozan'da yabancı devletlerle yapılan müzakerelerden alınan deneyimlere bağlı olarak, dış borçlanma yoluna başvurmasının⁸ nedeni, borç talebinde bulunulacak devletlerin ileri sürecekleri ağır koşulların altına girilmek istenmemesidir. Oysa yabancı devletler Türkiye'ye borç vermek konusunda son derece istekli davranmışlardır ve Türkiye'nin para-sermaye kıtlığını bir 'yumuşak karın' olarak görmüşlerdir, onun üzerinde daha iyi politika yapabileceklerini düşünmüşlerdir. Cumhuriyet maliyesi, yabancılardan kredi almamakla içsel disiplinini koruyabilmiştir.

Paranın iç ve dış değerinin sağlanması, gerçekte mali disiplin için; mali disiplin de ulus-devletin kurulması için şart sayılmaktaydı. Mali disiplin⁹ pek çok hedef

8 Dönemin Maliye Bakanı Hasan Saka (1926 Mayıs), 'bütçe açıklarının yıllarca ve daima dış borçlanma ile kapatılmasının adeta gelenek haline getirilmesini... şimdiki mali durum üzerine baskı yapan önemli bir neden' olarak gördüğünü belirtmiştir (Kuruç, 2003: 44).

9 Mali disiplinin esin kaynağı 19.yy ikinci yarısı ve 20.yy başındaki, altın standardına dayalı evrensel iktisat politikası çerçevesidir. Bu çerçevede; ülke bütçesinin denk olması hatta fazla vermesi,

için anahtardı; zira Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde mali disiplinsizliğin ve zayıflıkların olduğu çok iyi biliniyordu.

Dış borcumuz 1932'de 46.5, 1938'de 146.4 milyon \$; iç borcumuz ise aynı tarihlerde 200 ve 350 milyon TL olmuştur. 1932'de Türkiye'nin nüfusu 15 milyon ve kişi başına düşen dış borç miktarı sadece 3 (üç) \$, kişi başına iç borç miktarı ise yaklaşık 14 TL iken; 1938'ye gelindiğinde, ülke nüfusu 17 milyon kişiye çıkarken kişi başına borç miktarları, sırayla, yaklaşık 8.5 \$ ve 20 TL'ye çıkmıştır. (Ayrıntılı veriler için bkz. Pakdemirli, 1991.)

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında aşılması en zor sorun olarak mali sorun sayılmıştır. Hazine'nin 'tam takır-kuru bakır' olduğu ve de kredi sisteminin yerleşmediği bir süreçte iken, uzmanlar ısrarla yabancı sermaye talebinden ve zorunluluğundan söz etmekteydiler. Atatürk'ün bu konudaki tavrı netti: "İstiklalini kaybetmenin en iyi yolu, sahip olmadığı[nız] parayı sarfetmektir." Osmanlı sultanlarının yabancıların parasıyla ülkeyi ne hale getirdiklerini hatırlatarak, Düyun-u Umumiye İdaresi'ni "ölümcül bir yamaca" benzetmekteydi (Méchin, 1997-ç: 286). O nedenle, dış borç ve dış sermaye yerine, içeride sermaye birikiminin tüm kaynaklarını denetim altına almak üzere milli ihtisas bankaları kurulmalıydı. Anahtar niteliğinde kamu sanayinin gelişmesi için Sümerbank, zengin Anadolu topraklarında faaliyet gösterecek madencilik (kömür, bakır, krom, vb.) işletmeleri için Etibank, özel sanayi ve ticaretin gelişmesi için İş Bankası kuruldu.¹⁰ Tarımsal alanda ise, -Osmanlı'dan kalma- Ziraat Bankası faaliyetlerini zaten sürdürmekteydi.

Kısacası, uygulanan parasal ve mali politikalar sayesinde "Denk bütçe+sağlam para" formülü elde edilmesini sağlamıştır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrası 'tam bağımsızlık' felsefesi şöyle formüle edilebilir: "Tam bağımsızlık = Milli egemenlik + Mali egemenlik"

Atatürk'e göre, ulusal egemenlik mali egemenlikle desteklenmeliydi, aksi halde askeri zaferlerle elde edilen tam bağımsızlık korunamazdı. Anahtar, ekonomi idi. Onun da dediği gibi, "Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmadıkça payidar olamaz"dı.

---

dış açıkların geçici olması ve tercihen dış fazlalarla rezerv birikiminin sağlanması, vb ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler sayesinde ülkenin belirli bir altın miktarına göre 'ayarda' tutulan parası sağlam olurken döviz kuru da sabit olacaktır (Kuruç, 2003:40). Bu aşırı mali disiplinin engeli, tekrar etmek gerekir ki, enflasyona karşı deflasyon [(=negatif enflasyon) örneğin 1930'da %-4, 1938'de %-2] şeklinde gerçekleşmiştir.

10 Bu ulusal bankalar arasından, Etibank ve Sümerbank'ın, taşıdıkları adlarından dolayı nostaljik değerleri de vardı. Zira bu ikisi, binlerce yıl öncesine dayanan Eti ve Sümer İmparatorluklarını canlandırıyorlardı (Méchin, 1997-ç:286).

II.5..Döviz Kuru ve Dış Ticaret

Parasal disiplinin, bütçe dengesinden sonraki ikinci ayağı, dış dengedir. İnönü, Başvekil sıfatıyla, 1935'te 'milli para için tehlike sayılacak tek konunun dış ticaret'¹¹ olduğunu söyler (Kuruç, 2003:45). Yeni devlet dış açıktan kaçınmamıştır. 1929'a kadar TL'nin dış değeri arz ve talebe göre belirlenmiştir; zaten uygar dünyada baskın iktisadi sistem Klasik iktisatçıların görüşlerine dayanan liberal-kapitalist sistemdi. Yabancı paraların TL'ye karşı değerli oluşları, TL'den kaçışa yol açmıştır. Bunun üzerine yeni ve denetimli bir döviz kuru politikası (Şubat 1930'da 1967 sayılı yasayla) uygulanmıştır.

TCMB'nin de kurulmasıyla birlikte; önce İngiliz Sterlini'ne bağlanan TL, 1931'den sonra Fransız Frangı'na ve Eylül 1936'dan itibaren kendi altın değerine göre 'sabit döviz kuru' sistemi içinde değer kazanan bir trend izlemiştir. 1931'den sonra dış fazlalar elde edilmiş ve rezerv birikimi de artmıştır. Bu birikim II.Dünya Savaşı'nda önemli bir işlev görecektir. Ancak savaş konjonktüründe zorunlu olarak TL, %40 daha düşük bir döviz kuru çizgisinde sürdürülecekti (Kuruç, 2003: 42).

TL'nin ABD doları karşısındaki değeri (Dolar kuru), 1923-38 yılları arasında, en düşük 1.28, en yüksek 2.12 TL olarak belirlenmiştir. Düşük kur TL'nin değerinin yüksek, yüksek kur ise düşük olduğunu göstermektedir. (Örneğin 1923'te 1 \$ = 1.68 TL, 1930'da 2.12, 1938'de 1.28 TL olmuştur. (Ayrıntı için bkz. Pakdemirli, 1991.)

III. Atatürk'ten Çağdaş Türkiye Ekonomisine Yansımalar

Atatürk döneminden günümüze gelince, Türkiye ekonomisinin gösterdiği ivme, bir çocuğun büyümesine benzetilebilir. İç ve dış iktisadi şoklardan ya da hükümetlerin gösterdiği zayıflıklardan dolayı, özellikle fiziksel büyüme kimileyin büyük hastalıkların gölgesinde kalmıştır. Örneğin, meşhur 24 Ocak 1980 iktisadi / istikrar kararlarından sonra Türk parasına Türklerin bile gösterdiği itibarda ve güvende ciddi erozyonlar yaşanmıştır. Türkiye, uzun yıllar boyunca, salt kağıt üzerinde olan konvertibl olan parasını 'dolarlaşma'nın (dolarizasyon) kurtaramayan bir ekonomidir. Günümüzde ise, ayrıca 'eurolaşma'nın (euroizasyon) etkisi hissedilmeye başlanmıştır.

11 Dönemin (1931) İktisat Bakanı Mustafa Şeref Bey (Özkan), İnönü'nün dış ticaret konusundaki hassasiyetini, dış açıkların, günümüz ekonomisini de düşünerek ne denli tehdit edici olduğu belirterek paylaşır: 'Ödemeler açığı yıllarca devam ettiği taktirde memleket içinde süs, değerli eşya ve ev ağırlıklarından başlayarak, sonunda o memleketin şimendiferler, bankaları, ticari ve sinai teşebbüsler, arazinin yabancılara geçmesine kadar varabilir.' (Kuruç, 2003: 44.)

III.1.(2009'a Kadar) Yeni Para YTL! Ve...

Türkiye İçin Geleceğin Parası, Euro?

Atatürk döneminde cari olan küçük değerdeki bozuk paralar 2005'te –tekrar-dolaşıma sokuldu. “Paradan Sıfır Atma Operasyonu”, enflasyonda görece bir düşüş elde edildikten sonra uygulandı. En küçük banknot 1, en büyüğü 100 lira olarak basıldı.¹² Paradan atılan sıfırlar, ulusal paraya duyulan güvene eklendi. Lira'nın reel değeri artmaya başladı.

Biraz da dürbünümüzü uzak bir geleceğe tutarsak... Acaba Türkiye, AB'nin ortak para birimi Euro'yu ileride TL yerine kullanabilir mi? Zira ülkemiz AB ile tam üyelik için müzakere sürecindedir. Müzakere başlıkları arasında para politikaları da yer almaktadır. Para politikaları faslında göstereceğimiz performans, para ve fiyat istikrarı ile ilgili olan Maastricht kriterlerine ne kadar yakın olduğumuzu ortaya koyacaktır. Sonuçta olası bir tam üyelik perspektifinde, TL'den Euro'ya geçiş aşaması da kaçınılmaz hale gelebilir. Euro bölgesine girilmesi halinde, doğal olarak TCMB yerine Avrupa Merkez Bankası kararları esas alınacak, yani ulusal para politikalarındaki egemenlik de AB'ye devredilecek ya da onunla paylaşılacaktır.

Nasıl ki Almanya merkez bankası Bundesbank ve Fransa merkez bankası Bank de France, vd Avrupalı merkez bankaları tek başlarına karar alıp uygulayamıyorlarsa¹³, aynı şekilde TCMB de ortak Avrupa para politikalarını uygulamaya başlayacaktır. Bu durumda, tahmin edilebilir ya da öngörülebilir iki sonuç doğabilir:

“i-Parasal bağımsızlığın / egemenliğin mali ayağı çökmüş olacaktır. Zaten küreselleşme, tam bağımsızlığı karşılıklı bağımlılıkla ikame etmeye başlamıştır.

“ii-Her türlü risk paylaşılmış olacaktır. Bir para birliğinde (örneğin, Euro bölgesinde) yer alan ekonomilerin para piyasaları güvenceye kavuşacak, enflasyonla mücadele, ılımlı enflasyonda istikrarı sağlama hedefine daha kolay ulaşılabilecektir. Ayrıca, Türkiye açısından dolarlaşmanın olumsuz etkileri de ‘nötralize’ edilebilecektir.

12 Banknotlarımızın 1927'den 1999'a kadar nasıl bir evrim sürecinden geçtiğini, hangi grup (E1'den E7'ye) emisyonlarla cep ve kasalara girdiğini izlemek ve karşılaştırma yapmak için bkz. TCMB, 2001.

13 AB ülkelerinin merkez bankalarının ulusal para politikalarının yerini Avrupa Merkez Bankası'nın para politikasının aldığı, her ülkenin tüketici fiyatları endeksinin de bu merkezi bankanın hedeflediği endeksle uyumlu olacağı ve Euro'nun yeni bir dünya rezerv parası olacağı yönündeki açıklamaları için bkz. Kuruç, 1998: 20.

Senaryoyu Atatürk'le bağlantılı olarak, iki zıt boyutta somutlaştırma olanağımız var:

“Birincisi; Türkiye Atatürk'le, AB ile halen müzakere eden değil, AB'nin tam üyesi olabilir ve Avrupa para sistemini kabul edebilirdi; bunun için ciddi “rezervleri”nin var olduğunu da kabul ederek...

“İkinci boyutta; Batılı standartlarda ama Batı'dan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti ideali nedeniyle, Türkiye'yi AB'den uzak tutabilirdi, fakat tüm dünyayla olduğu gibi, en yakın iktisadi ve ticari ortak olarak Avrupa ile iyi ve etkin ilişkiler sürdürmesini, ayrıca Türkiyesiz bir AB'nin AB'ye maliyetlerinin neler olabileceğini Avrupalıların düşünmesini sağlayabilirdi.

III.2.Özerk Merkez Bankacılığı

Türkiye, IMF'nin “önerisi” üzerine 2001 mali krizin ardında özerk merkez bankası yasasını çıkarttı. Günümüzdeki özerk merkez bankacılığı ile Atatürk dönemindeki bağımsız merkez bankacılığı arasında nitel farklar vardır. Atatürk dönemindeki özlenen merkez bankası, Osmanlı Bankası'nı ikame edecek şekilde yerli sermayeye dayalı ve ulusal hükümetin iktisat politikalarıyla uyumlu merkez bankasıydı. Şimdiki merkez bankamız, sermaye yapısı ve hükümetle ortak hareket etme noktalarında bir sorunsal oluşturmuyor, ancak uygulamaya karar verdiği para politikalarını hep IMF çizgisinde ayarlamak zorunda kalıyor. Daha net bir ifadeyle, bağımsız merkez bankamız hükümetten çok IMF'ye bağımlı olduğu izlenimini vermektedir.

III.3.Kronik Bütçe Açığı

Atatürk'ten sonra kurulan hükümetlerin neredeyse hepsi, -Klasik İktisat öğretisinin idealleştirdiği- küçük ve denk bütçe anlayışından uzaklaşmışlardır. Sürekli verilen bütçe açıklarının finansmanı için ya yeni emisyonlar yapılmış ya da seçenek olarak özellikle -iktisadi bağımlılık gibi siyasal bağımlılığı da derinleştirmesi pahasına- dış borçlanma yoluna gidilmiştir.

III.4.Borçlanma ve Özelleştirme

Türkiye'nin dış borç stoku, 1940-50 arasında azalarak artmış, fakat 1960 ve 70'lerden sonra 'artarak' artmıştır. 2006 yılı sonu itibariyle toplam dış borç stoku, 1990'da 44 milyardan 206.5 milyar \$'a yükselmiştir. Kişi başına düşen dış borcumuz yaklaşık 3 bin \$'dır. İç borç stoku ise 1940'ta sadece 500 milyon iken, 1970'lerden sonra katlanarak artmış ve 1990'da 55.3 katrilyon (eski) TL'ye ulaşmıştır. Hazine verilerine göre, 2006'da 251.5 milyar YTL'ye yükselmiştir.

Yüksek miktardaki borç stokumuzun odağında ve borçlanmamızın uluslararası yönetiminde, büyük bir devalüasyon (1946) yaparak üyesi olduğumuz IMF bulunmaktadır. IMF'nin bir benzeri, Osmanlı ile Cumhuriyet'in ilk dönemindeki Duyun-u Umumiye İdaresi'dir. Günümüzde makro ekonomideki istikrarın hızla sağlanması için IMF ile yapılan borç sözleşmeleri, stand-by düzenlemeleri, vd müzakereler, IMF'nin Türkiye'nin ekonomisinde çeşitli açmazların doğmasına neden olmuştur. Örneğin, borçların geri dönüşümünü kolaylaştırmak ve çok uluslu şirketlerin iç pazarımızı denetimlerini almalarını sağlamak üzere, IMF Türkiye'de özelleştirme programlarını yürürlüğe koymuştur. Stratejik ve kârlı kamusal girişimler yerli+yabancı özel sektöre devredilerek, işsizlik stokunun ve vergi kayıplarının daha da büyümesine yol açılmıştır. Sonuçta, reel ekonominin gerçeklerine uygun olmayan özelleştirme politikaları, ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlayan para politikalarını etkisiz hale getirmeye devam etmektedir.

Atatürk döneminde IMF eksenli bir kapitalist küreselleşme rüzgarı bu kadar sert değildi. Öngörülebilir ki; eğer, mali egemenliğe inanan Atatürk ve ekonomi kurmayları yaşasaydı, belki Türkiye yine IMF ile 'ikizi' Dünya Bankası'nın –yani Bretton Woods sisteminin- üyesi olabilirdi; ama güçlü bir olasılıkla, tek farkla; görece daha az ya da sıfır borçlu ve bu örgütlerdeki kotası (oy gücü) yüksek bir ülke sıfatıyla...

IV. Sonuç: Bulgular ve Değerlendirmeler

Bulgu 1: Atatürk döneminde (Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında) para çok değerliydi, satın alma gücü yüksekti. Atatürk'ün para politikası enflasyonist değil, geniş toplum kitlelerinin lehine denilebilecek deflasyonist bir politikaydı.

Bulgu 2: Atatürk dönemi hükümetlerinin para politikacılığı dikkate alındığında, para basımı konusunda oldukça "iktisadi" davranılmıştır. (Ve hatta bugünkü terminolojiye uygun olarak belirtmek gerekirse, para arzının artış oranında duyarlı olan monetarist politikanın izlendiği bile söylenebilir.) Bütçe denkliliği konusunda ise, bütçe açıklarını hiç hoş karşılamayan klasik iktisatçıların çizgisinde kalınmıştır.

Bulgu 3: Atatürk dönemi öncesi, Osmanlı'nın para birimi Kaime ve Osmanlı lirası idi. Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türk lirasının değerini koruma yasası çıkartıldı. Değişim ve gelişim o kadar hızlı ki, AB'ye üye olunacağı umulan gelecek 15-20 yılda Türkiye'nin "Euro bölgesi"ne girmesi bile gündeme gelebilir. Zira AB ile müzakere süreci, Kopenhag kriterleri aşılmış olarak, bu kez, parasal ve ekonomik birliğin antlaşması olan Maastricht kriterlerine hazırlık ekseninde devam edebilir.

Kaynakça

- Autheman, André (2002), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası: Bank-ı Osmani-i Şahane, Çev. A. Berktaş, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aysan, Mustafa (1983), "Atatürk'ün Ekonomi Kalkınma Modeli", iç. Atatürkçülük, 2.Kitap, Ankara: G.Kurmay Basımevi, ss. 281-299.
- Avcıoğlu, Doğan (1984), Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın, 1.Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Başarır, Başar (2005), Bozuk Para 1 Lira: Yıllar Sonra Geri Gelen Sevgili, İstanbul: Doğan Kitap.
- Demir, Tanju, (1998), iç. 75 Yılda Para'nın Serüveni, M.Sönmez (Ed.),İstanbul: Tarh Vakfı, İMKB ve İş Bankası Ortak Yayın, ss.11-28.
- Ergin, Feridun (1984), K.Atatürk, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayın no:500.
- Hazine Müsteşarlığı (2007), Resmi İstatistikler, www.hazine.gov.tr
- KKK-Kara Kuvvetleri Komutanlığı (1982), Atatürk'ün Ekonomi Görüşü, Ankara:KKK Yayınları No:3.
- Kazgan, Gülten (2002), Tanzimat'tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, (Genişletilmiş Basım), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kuruç, Bilsay (1993), Belgelerle Türkiye İktisat Tarihi (1933-1935), c.2, Ankara: AÜSBF Yayınları No:580, ss.XC-vd).
- Kuruç, Bilsay (1998), "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Gelişimi ve Euro Kullanımına Geçiş Sorunu", Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Doğurduğu Hukuki Sonuçlar ve Türkiye Semineri (5-8 Kasım), Ankara: TCMB Yayını, 13-23.
- Kuruç, Bilsay (2003), "Ulus Devletin Payandaları: Ekonomik Büyüme ve Mali Disiplin, 1923-1950", Uluslararası Atatürk ve Çağdaş Toplum Sempozyumu (25-27 Eylül 2002), iç. Demokrasi ve Gençlik Vakfı (düz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss. 39-62.
- Kuruç, Bilsay (2006), "Kemalist Ekonomi Görüşü: Kesitler", iç. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c.2: Kemalizm, A.İnsel (Ed.), 6.b., İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 298-312.
- Méchin, B. (1997), Mustafa Kemal: Bir İmparatorluğun Ölümü, 2.b, Çev. Z.Çelikol, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Ozankaya, Özer (1996), Cumhuriyet Çınarı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbek, Erdal (1998), "Kuruş'tan Beş Milyonluğa: 75 Yılda Paramız", iç. 75 Yılda Para'nın Serüveni, M.Sönmez (Ed.),İstanbul: Tarh Vakfı, İMKB ve İş Bankası Ortak Yayın, ss.1-10.
- Pakdemirli, Ekrem (1991), Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü, 2.b., İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Parasız, İlker (1999), Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İlhan, ve Selim İlkin (2004), "Türkiye Cumhuriyeti merkez Bankası", Cumhuriyetin Harcı 2.Kitap: Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TCMB (2001), Türkiye Cumhuriyeti Banknotları.
- Turkish National Commission for UNESCO (1981), Atatürk: Biography, Commemorative Edition, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.